

Sentiment Analysis for Stock Market Prediction Using Deep Neural Network: A Case Study on the Stock Database of International Companies

Hakimeh Mansour¹, Saeedeh Momtazi^{2*}, Kamran Layeghi³

¹ Department of Computer Engineering, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

² Department of Computer Engineering and Information, Amirkabir University of Technology, Tehran, Iran

³ Department of Computer Engineering, NT.C., Islamic Azad University, Tehran, Iran

Received: ..., Revised: ..., Accepted: ...

Paper type: ...

Abstract

Emotional analysis is used as one of the main pillars in various fields such as financial management, marketing and economic changes forecasting in different countries. In order to build an emotion analyzer based on users' opinions on social media, after extracting important features between words by convolutional layers, we use LSTM layers to establish the relationship behind the sequence of words and extract the important features of the text. With discovery of new features extracted by LSTM, the ability of the proposed model to classify the stock values of companies increases. This article is based on the data of Nguyen et al. (2015) and uses only the emotional information of people in social networks to predict stocks. Given that we categorize each user's message into one of the emotional classes "Strong Buy", "Buy", "Hold", "Sell", "Strong Sell", this model can predict the stock value of the next day, whether it will be high or low. The proposed structure consisted of 21 layers of neural networks consisting of convolutional neural networks and long short-term memory network. These networks were implemented to predict the stock markets of 18 companies. Although some of the previously presented models have used for emotion analysis to predict the capital markets, the advanced hybrid methods have not been performed in deep networks with a good forecasting accuracy. The results were compared with 8 baseline methods and indicate that the performance of the proposed method is significantly better than other baselines. For daily forecasts of stocks changes, it resulted in 19.80% improvement in the prediction accuracy, compared with the deep CNN, and 24.50% and 23.94% improvement compared with the models developed by Nguyen et al. (2015) and Derakhshan et al. (2019), respectively.

Keywords: Emotional Analysis, Deep Neural Network, CNN Models, LSTM, Financial Economics. Stock market

* Corresponding Author's email: momtazi@aut.ac.ir

تحلیل احساسات برای پیش‌بینی بازار بورس با شبکه عصبی ژرف: مطالعه موردی برای پایگاه داده سهام شرکت‌های بین‌المللی

حکیمه منصور^۱، دکتر سعیده ممتازی^{۲*}، دکتر کامران لایقی^۳

^۱ گروه مهندسی کامپیوتر، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران- ایران

^۲ گروه مهندسی کامپیوتر، دانشگاه صنعتی امیرکبیر، تهران- ایران

^۳ گروه مهندسی کامپیوتر، واحد تهران شمال، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران- ایران

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۰۳ تاریخ بازبینی: ... تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۱۲/۱۳

نوع مقاله: پژوهشی

چکیده

امروزه تحلیل احساسات به عنوان یکی از ارکان اصلی در زمینه‌های مختلف از جمله مدیریت مالی، بازاریابی، پیش‌بینی تغییرات اقتصادی در کشورهای مختلف بکار گرفته می‌شود. به منظور ساخت یک تحلیل‌گر احساسات بر مبنای نظرات کاربران در رسانه‌های اجتماعی، بعد از استخراج ویژگی‌های مهم بین کلمات توسط شبکه پیچشی، از شبکه حافظه کوتاه-مدت بلند استفاده می‌کنیم تا رابطه نهفته در دنباله‌ای از کلمات را کشف و ویژگی‌های مهم متن را استخراج نماییم. با کشف ویژگی‌های استخراج شده جدید توسط شبکه برگشتی با حافظه کوتاه-مدت بلند، توانایی مدل پیشنهادی در طبقه‌بندی ارزش سهام شرکت‌ها افزایش می‌یابد و در نهایت به پیش‌بینی سهام بورس در روز بعد براساس تحلیل احساسات می‌پردازیم. این پژوهش بر اساس داده‌های مقاله انگویان و همکارانش انجام گرفته است و تنها از اطلاعات احساسی مردم در شبکه‌های اجتماعی برای پیش‌بینی سهام استفاده می‌کند. با توجه به اینکه هر یک از پیام‌های کاربران را در ۵ کلاس‌های احساسی طبقه‌بندی می‌کنیم، بنابراین این مدل ارزش سهام روز بعد را به دو حالت بالا یا پایین بودن آن می‌تواند پیش‌بینی کند. ساختار پیشنهادی شامل ۲۱ لایه شبکه عصبی ژرف و متشکل از شبکه‌های پیچشی و حافظه کوتاه-مدت بلند است که برای پیش‌بینی سهام بورس ۱۸ شرکت پیاده‌سازی شده است. اگرچه برخی مدل‌های ارائه شده قبل، از تحلیل احساسات به منظور پیش‌بینی بازار سرمایه بهره گرفته‌اند، اما از روش‌های ترکیبی و پیشرفته در شبکه‌های ژرف با میزان دقت پیش‌بینی بالا بهره نبرده‌اند. سنجش نتایج روش پیشنهادی با دیگر مطالعات نشان داده که عملکرد روش پیشنهادی در مقایسه با ۸ روش دیگر، بطور قابل ملاحظه‌ای خوب بوده و در معیار ارزیابی صحت در پیش‌بینی روزانه سهام با بهبود ۱۹/۸ درصدی نسبت به مدل شبکه پیچشی ژرف، ۲۴/۵ درصدی نسبت به مدل پیشنهادی انگویان و همکاران و ۲۳/۹۴ درصدی نسبت به مدل پیشنهادی درخشان و همکاران از روش‌های رقیب پیشی بگیرد.

کلیدواژگان: تحلیل احساسات، شبکه عصبی ژرف، مدل‌های شبکه عصبی پیچشی، شبکه حافظه کوتاه-مدت بلند، بازار سهام.

* رایانامه نویسنده مسؤول: montazi@aut.ac.ir

۱- مقدمه

بازار مالی به عنوان یک سیستم پیچیده با نوسانات غیرخطی از جمله بخش‌هایی است که از مزایای الگوریتم‌های متن‌کاوی بهره‌مند شده است. به عنوان مثال، متن‌کاوی در زمینه‌های مختلفی مانند درک و مدیریت ریسک مالی، مدیریت تسهیلات، رتبه‌بندی اعتباری مشتریان، تجزیه و تحلیل و رتبه‌بندی مشتریان بانکی، پیش‌بینی سود سهام، پیش‌بینی بازار بورس، پیش‌بینی نرخ ارز، پیش‌بینی ورشکستگی بانک‌ها، تحلیل احساسات سرمایه‌گذاران، تحلیل نظرات مشتریان و تشخیص کلاهبردان مالی به ایفای نقش پرداخته است. عموماً سرمایه‌گذاران بازار مالی به منظور سود بیشتر، نظرات و حالت‌های احساس خود را با دیگر سرمایه‌گذاران به اشتراک می‌گذارند و در نتیجه رفتار سرمایه‌گذاران مالی بر قیمت‌های بازار سهام تأثیرگذار خواهد بود. ولی از آنجاییکه غالب سرمایه‌گذاران از روند تغییرات بازارهای مالی اطلاع ندارند بنابراین بررسی حالت‌های احساسی سرمایه‌گذاران و شناسایی الگوهای مخفی بین نظرات مردم در رسانه‌های اجتماعی، می‌تواند آنها را برای رسیدن به سودآوری بیشتر، شناخت تغییرات بازار و پیشگویی حوادث اقتصادی یاری کند.

امروزه محققان در صدد برآمدن تا با بکارگیری تکنیک‌های هوش مصنوعی مانند شبکه عصبی پیچشی^۱ و شبکه‌های ژرف به ارزیابی نظرات، تحلیل داده‌های احساسی مشتریان یا کاربران در فضاهای مجازی و نیز شناسایی و پیش‌بینی تغییرات در بازار بپردازند. سیستم‌های هوشمند تحلیلگر احساسات، وظیفه تحلیل و طبقه‌بندی نظرات، توصیفات و نگرش‌های مردم (نسبت به موضوعات مطرح در متن) در گروه‌های مثبت، منفی و خنثی را دارند. مطالعه حاضر با در نظر گرفتن این مهم، سعی نموده است تا با بکارگیری شبکه عصبی ژرف اقدام به پیش‌بینی تغییرات بازار بورس شرکت‌های بین‌المللی نموده و مدلی کارآمد در این زمینه پیشنهاد نماید. به منظور ارزیابی کمی اطلاعات مالی و اقتصادی و نیز پیش‌بینی بازار سهام، محققان بازار مالی براساس داده‌های ورودی دو مقیاس کلی تحلیل بنیادی^۲ و تحلیل فنی^۳ را ترسیم می‌کنند [۱]. در تحلیل فنی متغیرهای سری‌های زمانی به کار می‌رود و بایستی تاریخچه ارزش سهام در روزهای قبلی برای پیش‌بینی تغییرات و یا ارزش سهام در روزهای آتی به کار رود. این متغیرها عبارتند از قیمت سهام، حجم معاملات، بالاترین و پایین‌ترین ارزش شاخص، ارزش شاخص در شروع و پایان معاملات در روز و غیره. بنابراین برای پیش‌بینی

ارزش سهام کفایت الگوهای قبلی قیمت را بررسی کرده و موقعیت‌های مشابه را کشف نماییم [۱]. هدف از تحلیل فنی پیش‌بینی سیر صعودی و نزولی ارزش سهام در کوتاه مدت می‌باشد. به عبارتی پاسخ به سوال «چه زمانی باید یک سهام خاص خریده شود؟».

در تحلیل بنیادی داده‌های اقتصاد کلان، گزارش‌های مالی منظم، کیفیت مدیریتی، فعالیت‌های مالی دولت و شرایط سیاسی یا جغرافیایی مورد توجه قرار می‌گیرد. این مقیاس‌ها می‌تواند شامل قیمت طلا، نرخ ارز خارجی، نرخ بهره، نرخ مالیات، شاخص خرده‌فروشی، شاخص‌های تولید صنعتی، و نرخ ارز خارجی باشد. در این تحلیل بایستی با مطالعه این فاکتورهای بنیادی ارزش سهام پیش‌بینی شوند [۱]. هدف از تحلیل بنیادی این است که آیا ارزش فعلی سهام معقول و منطقی است و یک توسعه بلندمدت را نشان می‌دهد. به عبارتی پاسخ به سوال «چه سهامی امروز باید خرید؟». نظرکاوی یا کاوش نظرات یکی از زمینه‌های نوین مطالعاتی در بازاریابی، مدیریت مالی و اقتصاد می‌باشد که وظیفه استخراج دانش پنهان در نظرات و دیدگاه‌های مصرف‌کنندگان برای کالاهای مختلف، خدمات شهری، خدمات شرکت‌ها، سرویس‌های عمومی یا مالی، خدمات بانک‌ها، تراکنش‌های مالی و... را بر عهده دارد. مزایای به‌کارگیری این تکنیک، استخراج اطلاعات به منظور شناسایی معایب محصولات و خدمات، بزرگنمایی توانمندی‌ها در تجارت، تعیین میزان علاقه‌مندی کاربران نسبت به خدمات، بهبود ارائه خدمات، طبقه‌بندی رضایت‌مندی کاربران نسبت به محصولات یا خدمات ارائه شده، می‌باشد [۲].

از لحاظ محاسباتی روش‌های نظرکاوی به سه دسته کلی سطح متن، سطح جمله و سطح ویژگی تقسیم شده است. مقصود از نظرکاوی در سطح متن تعیین گرایش معنایی کل متن و در سطح جمله، تعیین احساس یک جمله به صورت مستقل است. تحلیل سطح ویژگی یا جنبه‌ای احساس واقعی هر ویژگی را در مورد موضوعات هدف بیان می‌کند [۳]. به‌طورکلی بکارگیری روش‌های متن‌کاوی مبتنی بر تحلیل احساسات به عنوان رویکردی نوین در چرخه تولید تا مصرف، روندهای سرمایه‌گذاری و ارائه خدمات به‌شمار می‌آید. کشف دانش فنی و متن‌کاوی نظرات مشتریان و کاربران در تمامی فعالیت‌های چرخه مدیریت ارتباطات مالی اعم از شناخت، جذب، حفظ و توسعه خدمات و بهره‌برداری کاربرد دارد که مستقیماً با رضایت‌مندی مشتریان و کاربران ارتباط دارد [۴].

Technical ^۳^۱ (CNN) Convolutional neural network
^۲ Fundamental analyses

سهام در فاز بعد گردید. اغلب کارهای انجام شده در زمینه تحلیل احساسات در بازار سهام مبتنی بر روش‌های گرافیکی، شبکه عصبی ساده و یا شبکه ژرف هستند که هرکدام دارای مزایا و معایب خاصی می‌باشند. به منظور حذف این معایب و افزایش پتانسیل‌های این پژوهش‌ها، این مقاله از شبکه عصبی ژرف^۳ ترکیبی با قدرت بالای پردازش و تحلیل احساسات بهره گرفته است. ساختار این مقاله به صورت زیر ادامه می‌یابد: در بخش دو به کارهای مرتبط اشاره می‌شود. فصل سوم به بررسی شبکه‌های ژرف عصبی پیچشی و حافظه کوتاه-مدت بلند می‌پردازد. ساختار مدل پیشنهادی در بخش چهار بیان خواهد شد و در بخش ۵ به دادگان و نتایج پژوهش اشاره می‌شود.

۲- کارهای مرتبط

تفاوت ساختاری داده‌های رسانه‌های اجتماعی با دیگر انواع داده‌های ورودی موجب ایجاد چالش‌های متفاوتی در مواجهه با این نوع داده‌ها می‌باشد. رسانه‌های اجتماعی دارای داده‌های نویزی، بدون ساختار، مبهم با بسامد بالا هستند. این داده‌ها اغلب اسناد کوتاه با محتوای کمتر و بدون ویرایش می‌باشند. تحقیقات اخیر ارتباط بین احساسات استخراج شده از رسانه‌های اجتماعی و بازار سهام را به خوبی بیان می‌کنند. چن ثابت کرد که ارزش سهام با گزارش خبری تغییر می‌کند. سهامی که دارای اخبار عمومی بدی هستند تأثیر منفی ۱۲ ماهه روی سهام داشته و سهام با اخبار خوب دارای افزایش قیمت و یا افت ارزش کمتری می‌باشند. همچنین سهام بدون خبر در یک ماه، عملکرد نامتعارف کمی در ماه بعدی داشته است [۹]. بولن و همکاران اثبات کردند که تغییرات احساسات عمومی در توییتر با میانگین صنعتی سهام داو جونز آمریکا مرتبط است [۱۰]. آنها با طراحی یک شبکه عصبی فازی خودسازمان‌ده^۴ که براساس داده‌های سهام داو جونز در روزهای قبلی و همچنین سری زمانی احساس عموم آموزش داده شده بود توانستند دقت پیشگویی ارزش سهام در روزهای آینده را بهبود دهند. لو و همکاران گزارش دادند که رسانه‌های اجتماعی شاخص مهمی در پیش‌بینی ارزش سهام شرکت‌ها نسبت به سایر رسانه‌های آنلاین به شمار می‌آیند و آنها مقدار پیش‌بینی را در سریع‌ترین زمان ارائه می‌دهند [۱۱]. یو و همکاران با بررسی تنها دو شاخص ارزیابی عملکرد شرکت‌ها یعنی سود سهام و ریسک آن به این نتیجه رسیدند که نظرات رسانه‌های اجتماعی تأثیر بسیار زیادی نسبت به رسانه‌های عادی روی عملکرد

یادگیری ژرف که اخیراً در زمینه‌های مختلف علمی مورد توجه قرار گرفته است درواقع همان یادگیری شبکه عصبی است که دارای لایه‌های پنهانی زیادی بوده و برخی از مشکلات شبکه عصبی همانند بیش‌برازش و ناپدید شدن گرادیان^۱ توسط الگوریتم‌های خاصی برطرف شده‌اند. این نوع یادگیری تلاش می‌کند مفاهیم انتزاعی سطح بالا با ساختار پیچیده را با استفاده از یادگیری در لایه‌های مختلف مدل‌سازی نماید. هابیمانا و همکاران بعد از بررسی وظایف و کاربردهای تجزیه و تحلیل احساسات، به اشکالات و موانع موجود در استفاده از رویکردهای سنتی رایج در این زمینه اشاره کردند [۵]. آنها با معرفی پژوهش‌های انجام شده توسط روش‌های یادگیری ژرف در زمینه تجزیه و تحلیل احساسات، به مزایا، کاربردها، چالش‌ها و روند توسعه رویکردهای مذکور پرداختند. هابیمانا و همکاران اذعان داشتند که به منظور درک ژرف و شفاف احساسات موجود در داده‌های کاربران، نیاز به رویکردهای یادگیری ژرف است که توانایی یادگیری متن بدون استخراج دستی ویژگی‌ها را داشته و نسبت به روش‌های سنتی عملکرد بهتری دارند. چانگ و همکاران، پرابا و همکاران، یاداو و همکاران از جمله محققانی هستند که نقش یادگیری ژرف را به عنوان یک تکنیک قدرتمند یادگیری در تجزیه و تحلیل احساسات بررسی کردند و به مزایا، معایب و نتایج پیشرفته آن در این حوزه اشاره کردند [۶] تا [۸].

روش‌های یادگیری ماشین در دو دسته اصلی با ناظر در صورت وجود برچسب و بدون ناظر در حالت بدون برچسب تقسیم می‌شوند که بیشتر کارهای انجام شده در سطح متن مبتنی بر روش‌های با ناظر می‌باشد همچنین روش‌های یادگیری ماشینی برای دسته‌بندی متون در سطح کلمه و در سطح جمله ارائه شده است. به طور کلی، مدل پیشنهادی این مقاله از چندین دیدگاه با روش‌های موجود متفاوت است: ۱- تنظیم دقیق وزنهای ورودی برای لایه‌های بعدی و آرایش لایه‌های انتخاب شده موجب یادگیری بهتر این مدل شده است. طوریکه تحلیل احساسات نظرات کاربران دارای دقت قابل توجهی در پیش‌بینی سهام روز بعد ایجاد کرده است ۲- روش ترکیبی ارائه شده با استفاده از خصوصیت شبکه پیچشی به منظور استخراج ویژگی‌های محلی بین کلمات و شبکه حافظه کوتاه-مدت بلند^۲ در استخراج ویژگی‌های دنباله‌ای جملات متن و ترکیب این دو شبکه در ساخت تحلیلگر احساسات توانست روابط نهفته در دنباله‌ای از کلمات و جملات را کشف و ویژگی‌های مهم متن را استخراج نماید. این فرایند موجب بهبود در پیش‌بینی روند تغییرات

^۴ Self-Organizing Fuzzy Neural Network

^۱ vanishing gradients
^۲ Long Short-Term Memory (LSTM)
^۳ Deep learning

سهام شرکت دارند [۱۲]. همچنین آن‌ها اذعان داشتند که نظرات هر کدام از رسانه‌های اجتماعی (وبلاگ‌ها، توییتر و غیره) تأثیر متفاوتی در عملکرد سهام شرکت داشته است. به عنوان مثال احساسات موجود در وبلاگ‌ها تأثیر مثبتی در بازدهی سهام دارد درحالیکه احساسات موجود در انجمن‌های وب تأثیر منفی در بازدهی سهام داشته است [۱۲]. لی و همکاران با طراحی یک سیستم معاملاتی مبتنی بر رسانه‌های اجتماعی تأثیر این رسانه‌ها را بر روی بازار سهام به خوبی نشان داد [۱۳]. این محققان اثبات کردند که با افزایش اطلاعات سرمایه‌گذاران براساس اخبار مختص شرکت‌ها، تصمیمات آنها تحت تأثیر قرار می‌گیرد. در ضمن احساسات عمومی موجب ایجاد نوسانات احساسی در سرمایه‌گذاران شده‌اند و در تصمیم‌گیری‌های آنها دخالت می‌کنند [۱۳]. مقالات فوق و سایر مطالعات اخیر به خوبی توانسته است ارتباط مستقیم بین ارزش سهام شرکت‌ها و رسانه‌های اجتماعی را نمایان سازد. بنابراین آنچه که در اینجا به عنوان چالش اساسی مطرح می‌شود اینست که «چگونه می‌توان پل ارتباطی بین رسانه‌های اجتماعی و ارزش سهام شرکت‌ها را برقرار کرد؟». محققان با بهره‌گیری از انواع روش‌های آماری و داده‌کاوی به بررسی رفتار بازار مالی براساس تحلیل نظرات مردم جهت پیش‌بینی ارزش سهام پرداخته‌اند. الگوریتم‌های داده‌کاوی مختلفی مانند ماشین بردار پشتیبان^۱، شبکه‌های عصبی مصنوعی^۲، رگرسیون خطی^۳، درخت تصمیم^۴، بیز ساده^۵ و مبتنی بر فازی جهت پیش‌بینی بازار مالی به‌کار رفته است. اوه و همکاران اثبات کردند که حالات و احساسات رفتاری مردم که در رسانه‌های عمومی انعکاس می‌یابند نقش بسیار مهمی در فرایند تصمیم‌گیری سرمایه‌گذاران ایفا می‌کنند [۱۴]. روان و همکاران پیشنهاد داد که می‌توان از اعتماد بین کاربران رسانه‌های اجتماعی به عنوان مکانیسمی برای تقویت یا تضعیف رسانه‌های اجتماعی استفاده کرد تا ارتباط این رسانه‌ها با داده‌های مالی بازار سهام افزایش یابد [۱۵]. آنها با جمع‌آوری داده‌های توییتر ارتباط بین احساسات در توییتر و بازده غیر معمول سهام را بررسی کردند. روان اعتقاد داشت که نویسنده توییت دارای قدرت و اعتبار خاص خود در جامعه است که می‌تواند بر اعتماد بین دو کاربر نسبت به همدیگر و در نتیجه در بازار سهام تأثیرگذار باشد. انگویان و همکاران مدلی برای پیش‌بینی روند قیمت سهام ۱۸ شرکت در Yahoo

براساس احساسات رسانه‌های اجتماعی پیشنهاد کردند. آنها موضوعات و احساسات مرتبط با موضوع خاص هر شرکت را از متون در تابلوی پیام‌ها استخراج و ۶ نوع ویژگی مختص داده‌ها تعریف نمودند و در نهایت با استفاده از بردار پشتیبان مبتنی بر کرنل پیام‌ها در ۵ دسته «حتماً بخر»^۶، «بخر»^۷، «دست نگه دار»^۸، «بفروش» و «حتماً بفروش»^۹ طبقه‌بندی شدند [۱۶]. شانگ و همکاران از یک شبکه عمیق سه لایه‌ای برای پیش‌بینی بازار سهام ۳۸ سهام کشور کره استفاده کردند [۱۷]. ایشان از بازده سهام روزهای قبل و با استفاده از سه روش تجزیه و تحلیل مؤلفه‌های اصلی، کدگذاری خودکار^{۱۰} و ماشین محدود شده بولتزمن^{۱۱} هفت مجموعه ویژگی استخراج کردند. آنها معتقد هستند که یکی از مزایای اصلی یادگیری شبکه عمیق توانایی استخراج ویژگی‌ها از یک مجموعه بزرگ داده‌های خام بدون دانش قبلی^{۱۲} است. این باعث می‌شود تا یادگیری عمیق برای پیش‌بینی بازار سهام مناسب‌تر باشد چون عوامل متعدد به صورت غیرخطی و پیچیده بر قیمت سهام تأثیرگذار است. چن و لیو مدل‌هایی مبتنی بر شبکه‌های عصبی برگشتی ارائه دادند تا نوسانات سهام در بازار چین را پیش‌بینی کنند [۱۸] و [۱۹]. چن و همکارانش بعد از خزش^{۱۳} در وب سایت اجتماعی به تحلیل احساسات مردم از پست‌هایشان پرداختند. سپس براساس احساسات مردم و ارائه یک ویژگی نفوذ احساسی^{۱۴} دقت مدل را افزایش دادند. ویژگی جدید با دیگر ویژگی‌های مؤثر در قیمت سهام ترکیب شده و به عنوان ورودی به شبکه عصبی برگشتی داده می‌شود. لیو با ایجاد یک فرهنگ لغت کلمات احساسی-مالی به محاسبه نمره احساسی هر پست آنلاین مربوط به سهام خاص اقدام کردند و سپس براساس اطلاعات احساسی برای پیش‌بینی سهام، مدل شبکه عصبی برگشتی را بکار بردند. نصراله‌پور با استفاده از ابزارهای یادگیری ماشینی از جمله پرسپترون چند لایه و ماشین بردار پشتیبان به پیش‌بینی نوسانات نرخ ارز در متون خبری اقتصادی فارسی پرداخت [۲۰]. صدر و همکاران با استفاده از ترکیب شبکه‌های عصبی پیچشی و برگشتی مدل پیشنهادی خود را ارائه دادند [۲۱]. آنها لایه ادغام در شبکه پیچشی را با شبکه عصبی برگشتی جایگزین کردند تا بتوانند وابستگی‌های طولانی مدت را

^۸ Hold^۹ Strong sell^{۱۰} Autoencoder^{۱۱} restricted boltzmann machine^{۱۲} Prior knowledge^{۱۳} crawl^{۱۴} sentiment influence feature^۱ (SVM) Support Vector Machine^۲ Artificial Neural Network (ANN)^۳ Linear Regression^۴ Decision tree^۵ Naive Bayesian Classification (NBC)^۶ Strong buy^۷ Buy

تحلیل احساسات در ۵ مجموعه با چنین دقت بالایی در هیچ مقاله-ای مشاهده نشده است و عموماً طبقه‌بندی‌هایی با دقت بالا در دو نوع کلاس‌بندی بوده‌اند [۳۴] تا [۳۶]. مطالعه حاضر نیز با تکیه بر پژوهش‌های انجام شده قبل، به منظور بهبود عملکرد این سیستم‌ها در راستای افزایش دقت پیش‌بینی ارزش سهام توانسته است معیار صحت را به ۸۰/۱۸ درصد بهبود دهد که این نتیجه در مقایسه با پژوهش‌های قبلی بسیار حائز اهمیت است و نشان می‌دهد که تکنیک یادگیری ژرف بکار رفته می‌تواند روند آینده قیمت سهام را به طور موثرتری پیش‌بینی کند و بهتر از سایر روش‌های سنتی یا رویکردهای یادگیری ژرف مشابه، به سرمایه‌گذاران در تصمیم‌گیری صحیح کمک نماید.

۳- شبکه‌های عصبی ژرف

در این تحقیق، از دو شبکه پیچشی و شبکه برگشتی با حافظه کوتاه - مدت بلند برای تحلیل احساسات نظرات کاربران در رسانه‌های اجتماعی استفاده شده است. که در بخش‌های زیر هرکدام رابه صورت مختصر توضیح می‌دهیم.

۳-۱- شبکه عصبی پیچشی

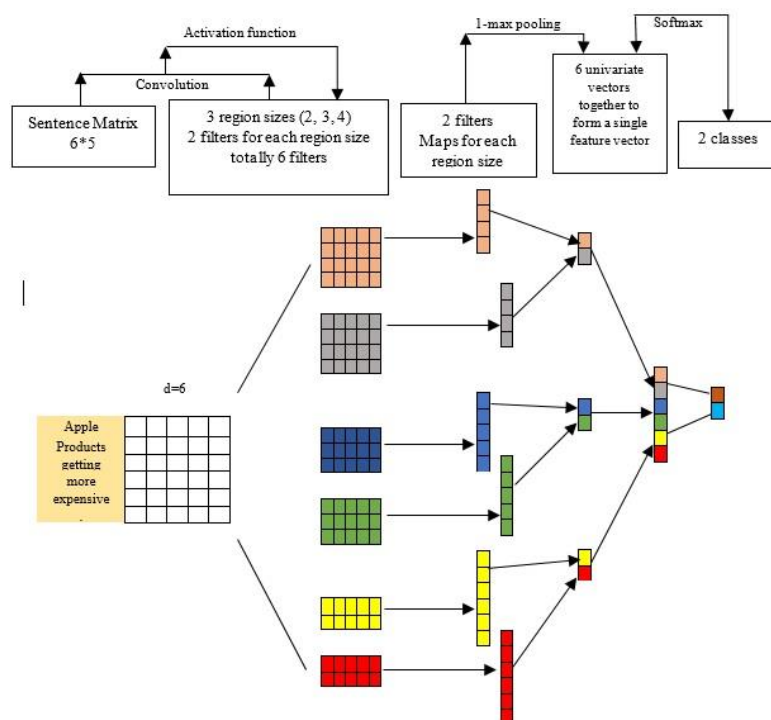
عنوان سطح دو با استایل J-Heading 2 تنظیم می‌شود. شبکه‌های عصبی پیچشی توسط لیکان معرفی گردیده که به عنوان یکی از روش‌های یادگیری ژرف برای اولین بار برای طبقه‌بندی تصاویر و بینایی ماشین^۵ از آن استفاده شد تا بتواند مشکل مقیاس‌پذیری شبکه‌های سنتی نسبت به کل تصویر را از بین ببرد [۳۷]. این شبکه‌ها بعد از قطعه‌بندی تصویر به قسمت‌های کوچک آن را با قطعات تصویر واقعی مقایسه کرده و با یافتن ویژگی‌های برجسته تقریباً در مکان‌های یکسانی از دو تصویر نسبت به طبقه‌بندی کل تصویر بسیار بهتر عمل می‌کنند. در این شبکه‌ها طی عملیاتی که تصویر وارد شده به لایه ورودی را به لایه خروجی انتقال می‌دهند، از عرض و ارتفاع تصویر کاسته و به عمق آن اضافه می‌شود. بعدها نشان داده شد که عملکرد این شبکه‌ها در پردازش زبان طبیعی و طبقه‌بندی جملات نیز بسیار موفق بوده است [۳۸] تا [۴۱]. همانطور که شکل ۱ روند تحلیل توسط شبکه‌های عصبی پیچشی را نشان می‌دهد، یک شبکه عصبی پیچشی از یک معماری سه لایه شامل لایه پیچشی، لایه ادغام و لایه تماماً متصل تشکیل شده است که هرکدام وظایف خود را در راستای استخراج بهتر ویژگی‌ها در

استخراج کرده و و زبان^۱ اطلاعات محلی را کاهش دهند. در مقاله دیگر صدر و همکاران، آنها با پیشنهاد یک شبکه ژرف چند نمایی^۲ از ویژگی‌های میانی استخراج شده از شبکه‌های عصبی پیچشی و برگشتی برای انجام طبقه‌بندی استفاده می‌کنند [۲۲]. آنها اذعان داشتند که شبکه‌های عصبی ژرف مختلف به دلیل ساختارهای متمایز قادر به استخراج انواع مختلف ویژگی‌ها هستند، بنابراین در مدل پیشنهادی، ویژگی‌های استخراج شده از شبکه‌های عصبی ناهمگن را با استفاده از طبقه‌بندی کننده‌های چندنمایی ترکیب کردند تا با در نظر گرفتن ارتباط بین آنها، بتوانند عملکرد تحلیلگر احساسات در سطح متنی را بهبود دهند. درخشان و همکاران روش گرافیکی از اجزای کلام^۳ بنام "LDA-POS" جهت استخراج نظرات کاربران ارائه دادند و آن را بر داده‌های انگلیسی و فارسی پیاده‌سازی نمودند [۲۳]. در این مدل برچسب‌های اجزای کلام بر روی روش‌های مدل‌سازی موضوع^۴ قرار گرفت که میانگین دقت این روش در مجموعه داده‌های به زبان انگلیسی و فارسی به ترتیب ۵۶٪/۲۴ و ۵۵٪/۳۳ گزارش شد.

محققان در سال‌های اخیر با ایجاد سیستم‌های جدید تحلیلگر احساسات بر مبنای تکنیک‌های مختلفی از شبکه عصبی ژرف، دقت پیش‌بینی سهام بورس را بهبود دادند تا سرمایه‌گذاران بورس بتوانند با آگاهی بهتر از روند تغییرات بورس، بازده سهام خود را افزایش دهند [۲۴] تا [۲۸]. اگرچه عملکرد شبکه پیچشی در انجام وظایف طبقه‌بندی و شبکه کوتاه مدت-بلند در پیش‌بینی سری‌های زمانی دارای نتایج خوبی بوده‌اند اما در سال‌های اخیر محققان متعددی به خوبی اثبات کردند که نتایج عملکرد حاصل از ترکیب شبکه‌های عصبی ژرف پیچشی و حافظه کوتاه مدت-بلند در تحلیل و طبقه‌بندی احساسات بسیار بهتر از عملکرد منفرد آنها بوده است [۲۹] تا [۳۳]. بنابراین ما بر آن شدیم تا از شبکه ترکیبی پیچشی و حافظه کوتاه مدت-بلند به منظور پیش‌بینی بازار بورس توسط تحلیل احساسات کاربران بهره بگیریم. اما این مقاله دارای وجه تمایز عمده-ای با سایر پژوهش‌های انجام شده در این زمینه می‌باشد. اول اینکه پژوهش‌های قبلی در زمینه بازار بورس عموماً براساس مقدار داده کمی بوده است و کمتر مقاله‌ای دارای این حجم وسیع از داده‌ها به منظور تحلیل احساسات بوده است. دوم اینکه کارهای انجام شده بر روی مجموعه داده این مقاله کارهای گرافی بوده و این اولین باری است که شبکه ژرف برای این داده‌ها طراحی شده‌اند. سوم اینکه

^۴ subject modeling methods
Computer vision^۵

^۱ loss^۲
multi-view deep network^۳
part-of-speech

شکل ۱: شمایی از عملکرد شبکه پیچشی در پردازش زبان طبیعی (الهام گرفته از مقاله [۴۳])

متن، انجام می‌دهند.

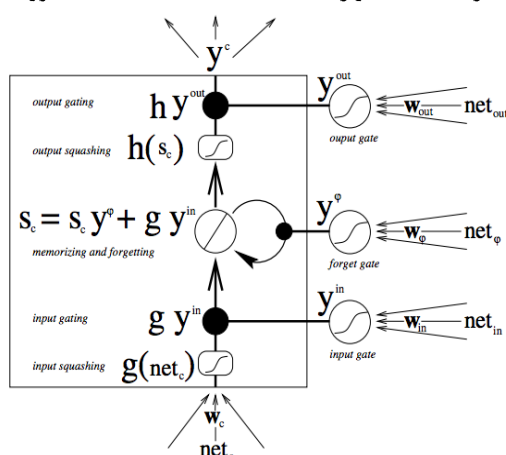
مجموعه دوم نظرات مردم در شبکه‌های اجتماعی را بیان می‌کند که در بخش‌های بعدی به بررسی این دو نوع مجموعه داده می‌پردازیم. باید توجه داشت مدل‌های مبتنی بر شبکه‌های عصبی بخاطر ماهیتشان چندان نیاز به پیش‌پردازش ندارند، با این حال برای نرمال‌سازی داده‌ها و متناسب‌سازی داده ورودی، ابتدا حذف داده‌های زائد، ایست واژه‌ها، علامت تعجب، نقطه، حروف ربط و

۲-۳- شبکه برگشتی با حافظه کوتاه-مدت بلند

شبکه‌های برگشتی از واحدهای تکرارشونده تشکیل شده‌اند که قابلیت یادگیری روابط دنباله‌ای از واژه‌ها را دارد. حافظه کوتاه-مدت بلند نوعی شبکه بازگشتی عصبی است که در آن مشکل ناپدید شدن گرادینان^۱ و عدم یادگیری توالی‌های طولانی از بین رفته است و توانایی به یادسپاری اطلاعات برای بازه‌های زمانی بلندمدت را دارد [۴۲]. همانطور که در شکل ۲ مشخص شده است، این شبکه‌ها همانند هر شبکه برگشتی از واحدهای تکرارشونده تشکیل شده‌اند که هر واحد از ۴ لایه تشکیل شده است.

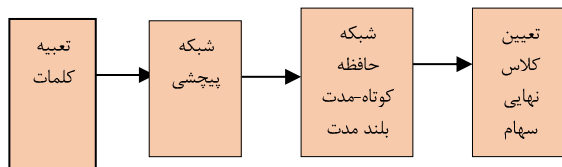
۴- مدل پیشنهادی

در این تحقیق، از رویکردی ترکیبی مبتنی بر شبکه عصبی پیچشی و حافظه کوتاه-مدت بلند برای تحلیل احساسات نوشته‌های کاربران در شبکه‌های اجتماعی استفاده شده است. مجموعه داده به کار رفته در این پژوهش بر اساس داده‌های مقاله انگویان و همکاران می‌باشد که مشتمل بر دو نوع مجموعه داده برای پیش‌بینی سهام است. اولین مجموعه شامل داده‌های قیمت‌های سهام در روزهای قبل و آنها هم از سایت یاهو فایننس استخراج کرده‌اند و

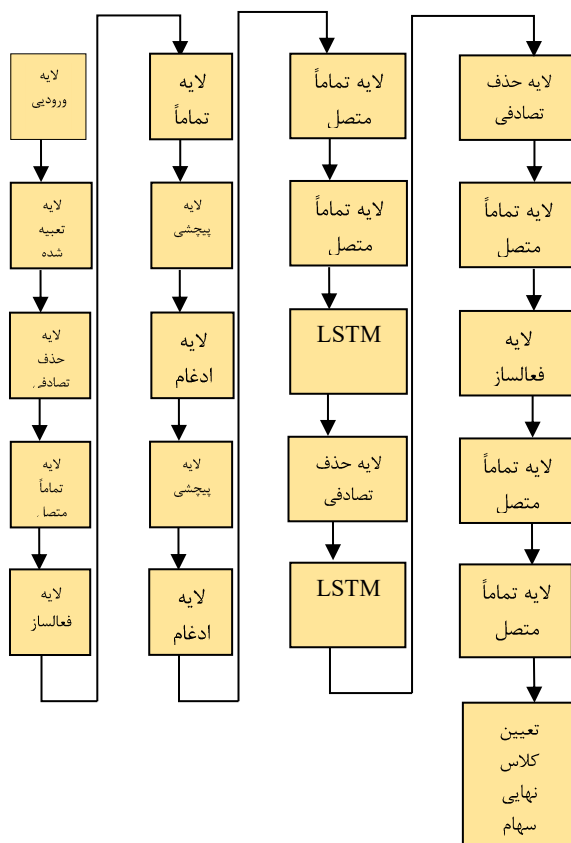
شکل ۲: یک سلول حافظه کوتاه-مدت بلند که دارای یک واحد خطی خودبازگشتی با وزن یک (CEC) است. دروازه ورودی و خروجی وظیفه کنترل دسترسی خواندن و نوشتن روی سلول را دارد که حالت آن توسط s_c بیان می‌شود. تابع g ورودی سلول را کنترل می‌کند و تابع h خروجی سلول را کنترل می‌کند [۴۴]

^۱ vanishing gradient

شکل ۳: ساختار کلی روش پیشنهادی

به منظور انتخاب بردار کلمات از لایه ورودی مورد استفاده قرار می‌گیرد که در آن به هر واژه به یک بردار حقیقی نسبت داده می‌شود. این کار به دلیل حجم بسیار زیاد داده‌های موجود بسیار اهمیت دارد. در ادامه از یک لایه حذف تصادفی برای کنترل بیش-برازش، لایه تماماً متصل همراه با فعال‌ساز Relu، استفاده شده‌اند. لایه پنجم یک لایه فعال‌ساز است، لایه ششم دومین لایه تماماً متصل برای بهبود عملکرد مدل است. لایه هفتم اولین لایه پیچشی برای استخراج ویژگی‌های ورودی از جملات می‌باشد و لایه هشتم لایه ادغام است که بلافاصله بعد از لایه پیچشی برای کاهش ابعاد خروجی لایه پیچشی استفاده شده است. این لایه تأثیری بر محاسبات ندارد و فقط برای کاهش ابعاد و جایگزینی حداکثر مقادیر استفاده شده است. دولایه بعد نیز به ترتیب پیچشی دوم و ادغام

شکل ۴: ترتیب لایه‌های مدل شبکه عصبی بکار گرفته شده در این مطالعه

غیره صورت می‌گیرد. در روش پیشنهادی، داده‌های ورودی به دو قسمت داده آموزشی و آزمایشی تقسیم شده است. مجموعه آموزشی به دو قسمت مجموعه آموزش و مجموعه اعتبارسنجی^۱ تقسیم می‌شوند، که در کل ۶۷٪ داده برای آموزش و اعتبارسنجی و ۳۳٪ برای آزمون استفاده شده است. رویکرد اصلی تحقیق، استفاده از شبکه‌های عصبی ژرف، ارائه یک تحلیل‌گر احساسات و کلاس‌بندی نظرات کاربران برای پیش‌بینی ارزش سهام شرکت‌های بورس در روزهای آتی از مجموعه داده ورودی است. ابتدا کلمات کل متن به بردار تبدیل شده و سپس با توجه به ارزیابی تمام بردارها، روش پیشنهادی با استفاده از چندین لایه پشت سرهم و یک روش تلفیقی از یادگیری ژرف سعی در بهبود ویژگی‌های یادگرفته شده برای پیشنهاد یک تحلیل‌گر احساسات دارد.

مدل پیشنهادی یک مدل مبتنی بر شبکه عصبی ژرف شامل شبکه عصبی پیچشی و شبکه حافظه کوتاه-مدت بلند می‌باشد که شامل ۲۱ لایه است. ابتدا پیش‌پردازش‌هایی برای حذف اطلاعات زائد از ویژگی‌های ورودی انجام می‌گیرد. اطلاعات زائد نه تنها اطلاعات مفیدی در خصوص طبقه‌بندی داده‌ها تولید نمی‌کنند، بلکه می‌تواند منجر به طبقه‌بندی نادرست آن‌ها گردد و در نتیجه کارایی یادگیری ژرف و خود شبکه حافظه کوتاه-مدت بلند کاهش می‌یابد. چرا که خروجی لایه قبل به عنوان ورودی لایه بعدی بوده و شناسایی نادرست ویژگی‌ها در هر لایه موجب آموزش نادرست داده‌ها خواهد بود. ساختار کلی مدل پیشنهادی در شکل ۳ نمایش داده شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود این ساختار از بخش‌های زیر تشکیل شده است و سعی دارد با یک مدل ترکیبی مشتمل بر دو شبکه عصبی ژرف موفق در حوزه پردازش متن به نام‌های شبکه پیچشی و حافظه کوتاه-مدت بلند به پیش‌بینی بازار بورس بپردازد. اجزای اصلی ساختار پیشنهادی عبارتند از:

- تعبیه کلمات
- شبکه پیچشی
- شبکه حافظه کوتاه-مدت بلند

در ساختار پیشنهادی (شکل ۴) بعد از استفاده از لایه تعبیه کلمات و دو لایه پیچشی، دو لایه حافظه کوتاه-مدت بلند و در نهایت یک لایه تماماً متصل استفاده شده است. در کنار لایه‌های فوق لایه‌های دیگر از جمله لایه حذف تصادفی^۲، لایه فعال‌ساز و لایه ادغام نیز به کار رفته است که در نهایت، حاصل آن یک ساختار ۲۱ لایه می‌باشد که در زیر به شرح آن پرداخته می‌شود. در گام نخست مدل،

^۲ Dropout

^۱ Validation

کلاس نهایی و انتخاب یکی از شش کلاس احساسی برای تحلیل احساسات در داده‌های بورس است. این کلاس‌ها عبارتند از «حتماً بخر»، «بخر»، «بخر»، «دست نگه‌دار»، «بفروش»، «حتماً بفروش». همانطور که قبلاً اشاره شد پیش‌بینی این پژوهش براساس بالا یا پایین بودن سهام در روز آتی است و سرمایه‌گذاران با استفاده از نتایج حاصل از این تقسیم‌بندی، توانایی بهتری در پیش‌بینی تغییرات بازار بورس در روز آتی را خواهند داشت. به این معنا که پیش‌بینی «حتماً بخر» به مفهوم بالا بودن قیمت سهام در روز آتی بوده و خرید سهام با اطمینان بیشتری موجب سودآوری خواهد بود و پیش‌بینی «حتماً بفروش» به سرمایه‌گذار اطمینان می‌دهد که قیمت سهام در روزهای آتی افت زیادی خواهد داشت و فروش امروز آن می‌تواند میزان ضرر سرمایه‌گذار را به حداقل برساند. گزینه‌های «بخر» و «بفروش» به

جدول ۲: ورودی‌ها، خروجی‌ها و تعداد پارامترهای هر لایه در شرکت اپل

Layer (type)	Output Shape	Param #
embedding_2 (Embedding)	(150, 32)	1082912
dropout_7 (Dropout)	(150, 32)	0
dense_7 (Dense)	(150, 128)	4224
activation_5 (Activation)	(150, 128)	0
dense_8 (Dense)	(150, 64)	8256
conv1d_3 (Conv1D)	(150, 32)	4128
max_pooling1d_3 (MaxPooling)	(75, 32)	0
conv1d_4 (Conv1D)	(75, 64)	4160
max_pooling1d_4 (MaxPooling)	(37, 64)	0
dense_9 (Dense)	(37, 32)	2080
activation_6 (Activation)	(37, 32)	0
dense_10 (Dense)	(37, 32)	1056
lstm_3 (LSTM)	(37, 128)	82432
dropout_8 (Dropout)	(37, 128)	0
lstm_4 (LSTM)	(128)	131584
dropout_9 (Dropout)	(128)	0
dense_11 (Dense)	(32)	4128
activation_7 (Activation)	(32)	0
dense_12 (Dense)	(32)	1056
dense_13 (Dense)	(5)	165
Total params: 1,326,181		
Trainable params: 1,326,181		
Non-trainable params: 0		

دوم هستند. لایه یازدهم و دوازدهم دو لایه تماماً متصل با فعال‌ساز Relu هستند. در سیزدهمین لایه مدل پیشنهادی، اولین لایه حافظه کوتاه‌مدت بلند برای پردازش بازگشتی داده‌ها و بردارهای ورودی برای تحلیل احساسات بورس به کار رفته است. بعد از این لایه یک لایه حذف تصادفی برای بهبود یادگیری سیستم و جلوگیری از حفظ کردن شبکه قرار گرفته است. ترتیب قرارگیری لایه‌های ۱۵ تا ۲۰ بدین صورت است که لایه حافظه کوتاه‌مدت بلند، لایه حذف تصادفی، لایه تماماً متصل، لایه فعال‌ساز و لایه تماماً متصل قرار گرفته است. در نهایت، بیست و یکمین لایه تعیین کننده

جدول ۱: نحوه تنظیم پارامتر / هایپر پارامترهای شبکه

مشخصه شبکه	نحوه تنظیم پارامتر / هایپر پارامترهای شبکه
ورودی شبکه	طول هر رشته ورودی به شبکه ۱۵۰ عدد است
خروجی: پیش‌بینی بازار سهام براساس تحلیل احساسات و طبقه‌بندی در ۵ کلاس	ابعاد بردار one-hot: ۱*۵
وزن گرہ‌ها	یادگیری در مرحله آموزش
ابعاد لایه تعبیه	۱۵۰*۳۲
تعداد کل لایه‌های شبکه CLGN	۳۵ لایه
احتمال در لایه رها کردن	۰/۲ درصد
تابع فعال‌ساز	ReLU
احتمال در لایه نویزی گاوسین	۰/۲ - ۰/۱
ابعاد لایه تماماً متصل	۱۲۸ - ۶۴ - ۳۲ - ۵
ورودی لایه کانولوشن	۳۲-۶۴
ابعاد لایه کانولوشن اول	۱۵۰*۳۲
تعداد فیلترها در لایه کانولوشن ۱ و ۲	filters=32 or 64
اندازه هر فیلتر در لایه کانولوشن ۱ و ۲	kernel_size=2
تعداد کلمات ادغامی در لایه ماکزیمم ادغام ۱ و ۲	pool_size:2
ابعاد لایه ماکزیمم ادغام در لایه کانولوشن اول	۷۵*۳۲
تابع فعال‌ساز کانولوشن ۱ و ۲	ReLU
ابعاد لایه کانولوشن دوم	۷۵*۶۴
ابعاد لایه ماکزیمم ادغام	۳۷*۶۴
ورودی لایه LSTM	۱۲۸
ابعاد لایه LSTM اول	۳۷*۱۲۸
ابعاد لایه LSTM دوم	۱۲۸
تعداد تکرارهای شبکه ^۱	۱۰
تابع فعال‌ساز	sigmoid-tanh
تابع بهینه ساز	آدام ^۲
تابع زبان	binary_crossentropy

Adaptive Moment Estimation (Adam)^۲

number of epochs^۱

پایین‌ترین قیمت، قیمت پایانی و قیمت تنظیم‌شده پایانی در نظر گرفته می‌شود. قیمت تنظیم شده پایانی همان قیمت پایانی است که براساس سود و زیان سهام تنظیم می‌شود و در برخی مقالات استفاده شده است و در این پژوهش به عنوان ارزش قیمت سهام در تاریخ معامله انتخاب می‌شود جدول ۳ تعداد متون، کلمات، داده‌های آموزشی، داده‌های تست و داده‌های ارزیابی را نشان می‌دهد. در تابلوی پیام، کاربران به بحث در مورد اخبار شرکت‌ها، پیش‌بینی در مورد بالا و پایین بودن سهام، حقایق و پیام‌های مربوط به مدیران شرکت‌ها می‌پردازند. در ۱۵/۶٪ از پیام‌های این مجموعه داده، زمانی که کاربران پیام‌ها را در این تابلوها ارسال کردند هر پیام را با یکی از گزینه‌های احساسی «حتماً بخر»، «بخر»، «دست نگه‌دار»، «بفروش»، «حتماً بفروش» برچسب‌گذاری نمودند که ما در این پژوهش از آنها برای آموزش شبکه استفاده می‌کنیم ولی برای تعبیه کلمات از کل مجموعه داده (برچسب‌دار و غیر برچسب‌دار) استفاده شده است. با توجه به اینکه بورس در روزهای آخر هفته و تعطیلات رسمی بسته است بنابراین تعداد کل روزهای کاری بورس در دوره یکساله مذکور، ۲۴۹ روز می‌باشد. همچنین شرکت اپل دارای بیشترین پیام‌ها در سایت‌های اینترنتی بوده و حجم وسیعی از داده‌ها را در بر گرفته است، بنابراین برای این شرکت تنها دوره هفت ماهه

ترتیب بالا و پایین بودن سهام در روز بعد را پیش‌بینی می‌کنند با این تفاوت که میزان سود و زیان سرمایه‌گذار شاید کاملاً محسوس نباشد و در گزینه «دست نگه دار»، سرمایه‌گذار بیشتر به دنبال مانیتورینگ بازار خواهد بود و از انجام هر نوع معامله در این روز خودداری خواهد کرد.

شکل ۴ ترتیب لایه‌های مدل ارائه شده مبتنی بر شبکه عصبی را نشان داده است. جدول ۱ مشخصات هر لایه و نحوه تنظیم پارمترهای شبکه پیشنهادی در تمام لایه‌های آن را ارائه داده است و جدول ۲ شمایی از ورودی، خروجی و تعداد پارمترهای شبکه برای شرکت اپل را نشان می‌دهد.

۵- مدل پیشنهادی

در مطالعه حاضر، مدلی مبتنی بر رویکرد هوش مصنوعی و با به‌کارگیری دو نوع شبکه عصبی پیچشی و حافظه کوتاه‌مدت بلند برای ارزیابی و پیش‌بینی تغییرات قیمت‌های بورس برای ۱۸ شرکت بین‌المللی تهیه شده است. در این راستا از مجموعه نوسانات قیمت سهام در روزهای قبل و نظرات کاربران ارائه شده در شبکه‌های اجتماعی برای ۱۸ سهام مندرج بهره گرفته شده است. برای هر تاریخ معامله ۵ قیمت شامل قیمت آغازین، بالاترین قیمت،

جدول ۳: تعداد متون، کلمات، داده‌های آموزشی، داده‌های تست و داده‌های ارزیابی

سهام	تعداد متون	تعداد کلمات	تعداد داده‌های آموزشی	تعداد داده‌های تست	تعداد داده‌های ارزیابی
AAPL	۴۸۸۶۲	۱۹۰۶۸۴۵	۱۲۷۷۵۸۶	۶۲۹۲۵۸	۱۲۷۷۵
AMZN	۶۰۲۴	۲۰۷۳۷۵	۱۳۸۹۴۱	۶۸۴۳۳	۱۳۸۹۴
BA	۳۳۷۸	۱۷۱۵۱۸	۱۱۴۹۱۷	۵۶۶۰۰	۱۱۴۹۱
BAC	۹۹۳۵	۲۴۴۱۹۲	۱۶۳۶۰۸	۸۰۵۸۳	۱۶۳۶۰
CSCO	۲۰۲۵	۷۳۱۸۲	۴۹۰۳۱	۲۴۱۵۰	۴۹۰۳
DELL	۱۸۰۷	۵۱۰۶۱	۳۴۲۱۴	۱۶۸۴۶	۳۴۲۱
EBAY	۵۶۷	۱۷۳۶۰	۱۱۶۳۱	۵۷۲۸	۱۱۶۳
ETFC	۲۴۷۲	۱۰۹۹۹۹	۷۳۶۹۹	۳۶۲۹۹	۷۳۶۹
GOOG	۳۵۶۳	۹۳۱۱۱۴	۶۲۳۸۴۶	۳۰۷۲۶۷	۶۲۳۸۴
IBM	۷۰۸	۱۸۰۱۳	۱۲۰۶۸	۵۹۴۴	۱۲۰۶
INTC	۵۸۷۸	۳۶۸۲۱۲	۲۴۶۷۰۲	۱۲۱۵۰۹	۲۴۶۷۰
KO	۴۶۳	۹۶۰۰	۶۴۳۲	۳۱۶۸	۶۴۳
MSFT	۱۰۵۷۰	۴۰۲۶۱۹	۲۶۹۷۵۴	۱۳۲۸۶۴	۲۶۹۷۵
NVDA	۲۳۵۹	۱۵۲۸۰۶	۱۰۲۳۸۰	۵۰۴۲۶	۱۰۲۳۸
ORCL	۱۱۵۸	۴۲۶۱۱	۲۸۵۴۹	۱۴۰۶۱	۲۸۵۴
T	۱۶۸۱	۸۳۳۰۳	۵۵۸۱۳	۳۲۴۸۹	۵۵۸۱
XOM	۷۰۲	۳۶۵۰۲	۲۴۴۵۶	۱۲۰۴۵	۲۴۴۵
YHOO	۵۵۰۰	۱۸۴۵۱۶	۱۲۳۶۲۵	۶۰۸۹۰	۱۲۳۶۲
مجموع	۱۰۷۶۵۲	۵۰۱۸۲۸	۳۳۵۷۲۵۲	۱۶۵۸۵۶۰	۲۲۰۷۳۴

جدول ۴: مقایسه معیار صحت مدل پیشنهادی با پیچشی ژرف و ۵ روش انگویان و همکاران

نام شرکت	CNN	CNN-LSTM روشی پیشنهادی	فقط قیمت	تحلیل انسانی	JST	LDA	انگویان
AMZN	۲۵/۷۲	۸۱/۸۱	۴۶/۰۵	۴۸/۶۸	۵۹/۲۱	۵۱/۳۲	۷۱/۰۵
APPL	۴۲/۳۴	۵۸/۳۴	۳۹/۵۱	۵۶/۷۹	۵۸/۰۲	۵۸/۰۲	۵۴/۳۲
BA	۶۲/۰۳	۸۰	۶۳/۱۶	۶۰/۵۳	۶۳/۱۶	۵۵/۲۶	۵۹/۲۱
BAC	۴۸/۹۶	۷۱/۵۱	۵۶/۵۸	۵۹/۲۱	۵۶/۵۸	۵۵/۲۶	۴۴/۷۴
CSCO	۶۰/۱۰	۸۰/۶۲	۵۵/۲۶	۴۴/۷۴	۵۱/۳۲	۴۷/۳۷	۴۶/۰۵
DELL	۵۶/۰۶	۷۹/۴۹	۵۳/۹۵	۵۹/۲۱	۴۳/۴۲	۵۱/۳۲	۶۴/۴۷
EBAY	۷۷/۷۹	۸۰/۸۴	۵۹/۲۱	۴۶/۰۵	۴۰/۷۹	۵۶/۵۸	۵۷/۸۹
ETFC	۷۴/۳۹	۸۱/۵۱	۵۷/۸۹	۵۹/۲۱	۴۳/۴۲	۴۸/۶۸	۵۵/۲۶
GOOG	۴۵/۳۱	۸۰	۵۰	۵۶/۵۸	۵۳/۹۵	۵۶/۵۸	۵۲/۶۳
IBM	۵۶/۵۱	۷۹/۱۱	۴۸/۶۸	۴۷/۳۷	۴۴/۷۴	۵۳/۹۵	۵۵/۲۶
INTC	۶۱/۸۵	۸۱/۸۴	۴۴/۷۴	۴۶/۰۵	۴۸/۶۸	۵۰	۵۲/۶۳
KO	۵۷/۷۸	۷۹/۸۱	۴۰/۷۹	۴۸/۶۸	۵۱/۳۲	۵۶/۵۸	۴۴/۷۴
MSFT	۵۷/۷۹	۸۳/۲۷	۵۷/۸۹	۶۵/۷۹	۵۵/۲۶	۵۵/۲۶	۵۲/۶۳
NVDA	۶۹/۹۷	۷۹/۸۱	۶۰/۵۳	۵۷/۸۹	۵۰	۳۹/۴۷	۵۳/۹۵
ORCL	۶۵/۴۲	۸۰/۷۷	۴۸/۶۸	۵۲/۶۳	۵۰	۵۲/۶۳	۵۳/۹۵
YHOO	۶۳/۸۹	۸۷/۱۰	۵۵/۲۶	۵۹/۲۶	۴۴/۷۴	۵۲/۶۳	۵۵/۲۶
T	۶۱/۱۴	۷۵/۷۲	۵۵/۲۶	۴۷/۳۷	۵۶/۵۸	۵۰	۵۱/۳۲
XOM	۷۶/۹۰	۷۸/۸۱	۴۸/۶۸	۶۴/۴۷	۵۶/۵۸	۴۳/۴۲	۵۳/۹۵
میانگین	۵۹/۱۰۸	۷۸/۹۰	۵۲/۳۴	۵۴/۴۷	۵۱/۵۴	۵۱/۹۰	۵۴/۴۰

در جدول ۴ نتایج حاصل از ارزیابی صحت مدل و مقایسه آن با نتایج انگویان و شبکه ژرف پیچشی نشان داده شده است. همانطور که مشاهده می‌گردد، مدل ارائه شده یک مدل کارآمد می‌باشد که توانسته است کلاس داده‌های آزمایش را با دقت بیشتری در مقایسه با سایر مدل‌ها پیش‌بینی کند و توانسته است به‌طور میانگین با موفقیت بیشتری عمل کند.

با بررسی جدول ۴ که مقایسه معیار صحت مدل پیشنهادی با ۶ روش دیگر است، به این نتیجه می‌رسیم که مدل پیشنهادی در ۱۸ شرکت مورد بررسی، دارای بالاترین مقدار صحت بین ۶ روش مقایسه‌ای می‌باشد. همچنین میانگین صحت مدل پیشنهادی بهتر از سایر مدل‌ها بوده و با اختلاف ۱۹/۷۹۲ و ۲۴/۵ درصدی قوی‌تر از مدل شبکه ژرف پیچشی و مدل پیشنهادی انگویان و همکارانش عمل می‌کند. اگرچه ترکیب شبکه‌های مختلف در یادگیری ژرف در کارهای مشابه و بر روی تحلیل احساسات انجام شده است اما کاربرد چنین شبکه‌هایی در پیش‌بینی سهام بورس شرکت‌ها نبوده است. عملکرد خوب این رویکرد ترکیبی را می‌توان ناشی از تنظیم درست وزن‌های ورودی لایه‌های بعد، انتخاب درست چیدمان لایه‌ها،

به منظور جمع‌آوری داده‌ها در نظر گرفته شده بود. برای ارزیابی روش پیشنهادی، صحت مدل پیشنهادی با روش‌های ارائه شده توسط انگویان و همکارانش و همچنین درخشان و همکاران به‌عنوان روش‌های مطرح پایه مورد توجه قرار می‌گیرند [۱۶] و [۲۳]. معیار صحت به صورت زیر تعریف شده است:

$$Accuracy = \frac{\text{Number of truly predicted classes}}{\text{Total number of instances}} \quad (1)$$

برای ارزیابی روش پیشنهادی، همچنین در کنار این روش‌ها، از نتایج حاصل از روش‌های تحلیل انسانی و روش تخصیص دیریکله نیز بهره گرفته شده است. همچنین در یک مدل پایه ساده با بهره‌گیری از تحلیل قیمت به تنهایی نتایج به دست آمده مورد مقایسه قرار می‌گیرد. برای سنجش میزان کارآمدی مدل، صحت روش پیشنهادی با روش‌های انگویان و همکاران و درخشان و همکاران که برای این مجموعه داده ارائه شده است، مورد بررسی قرار گرفته است [۱۶] و [۲۳].

ژرف سعی در بهبود ویژگی‌های یادگرفته شده برای پیشنهاد احساسات مناسب نوشته‌های کاربران می‌نماید. خروجی این معماری سپس به‌عنوان پیش‌بینی بازار سهام مورد ارزیابی قرار گرفته است. مدل پیشنهادی یک مدل مبتنی بر شبکه عصبی پیچشی و شبکه برگشتی حافظه کوتاه-مدت بلند می‌باشد. ابتدا پیش پردازش‌هایی برای حذف اطلاعات زائد از ویژگی‌های ورودی که اطلاعات بیشتری در خصوص دسته‌بندی تولید نمی‌کنند، انجام شده است. با توجه به کارکرد یادگیری ژرف و شبکه برگشتی حافظه کوتاه-مدت بلند، خروجی هر لایه ورودی لایه بعدی بوده و اگر در هر لایه شناسایی ویژگی نادرست آموزش داده شود در نهایت شناسایی دقیق نخواهد بود. مطالعه حاضر با در نظر گرفتن این مهم، سعی نموده است تا با بکارگیری شبکه عصبی ژرف و مدل‌های پیچشی اقدام به پیش‌بینی تغییرات بازار بورس شرکت‌های بین‌المللی نموده و مدلی کارآمد در این زمینه پیشنهاد نماید. برپایه نتایج حاصل از ارزیابی، مدلی ژرف مشتمل بر ۲۱ لایه شبکه عصبی پیچشی و شبکه برگشتی حافظه کوتاه-مدت بلند که برای ۱۸ شرکت وارد شده در بورس پیاده‌سازی شده، مشخص گردیده است که نتایج حاصل با ۷ روش تحلیل دیگر مورد سنجش قرار گرفته است. مدل‌سازی نشان داده که عملکرد روش پیشنهادی در مقایسه با دیگر روش‌ها قابل ملاحظه بوده و در معیار ارزیابی صحت با بهبود ۱۹/۸۰ درصدی نسبت به مدل شبکه پیچشی ژرف، ۲۴/۵۰ درصدی نسبت به مدل پیشنهادی انگویان و همکاران و ۲۳/۹۴ درصدی نسبت به مدل پیشنهادی درخشان و همکاران پیشی گرفته است. تمامی نتایج ارائه شده در این پژوهش بر مبنای تحلیل نظرات کاربران بوده است و بهره‌گیری از تاریخچه قیمت سهام‌ها به عنوان یک فاکتور تاثیرگذار دیگر بخشی از کارهای آتی این پژوهش می‌باشد.

مراجع

- [1] Roberts, H.V., 1959. "Stock-market" patterns" and financial analysis: methodological suggestions. *The Journal of Finance*, 14(1), pp.1-10.
- [2] Salloum, S.A., Khan, R. and Shaalan, K., 2020, April. A survey of semantic analysis approaches. In *Joint European-US Workshop on Applications of Invariance in Computer Vision* (pp. 61-70). Springer, Cham.

افزایش نرخ یادگیری و یادگیری بهتر دانست. در گام دیگر برای مقایسه مدل پیشنهادی با نتایج درخشان و همکاران، با توجه به اینکه در مقاله مربوطه ۱۵ سهام از مجموعه سهام‌های ارائه شده مورد بررسی قرار گرفته‌است، ما نیز نتایج خود را به این ۱۵ سهام محدود نمودیم تا بتوان در شرایط مساوی به مقایسه روش‌ها پرداخت (جدول ۵). در این بخش از مقایسه نیز به نتایج تقریباً مشابهی دست یافتیم و مدل پیشنهادی ما بهتر از ۲ روش ارائه شده در مقاله درخشان در مقایسه با دیگر روش‌ها قابل ملاحظه بوده و در معیار ارزیابی صحت با بهبود ۱۹/۸۰ درصدی نسبت به مدل شبکه پیچشی ژرف، ۲۴/۵۰ درصدی نسبت به مدل پیشنهادی انگویان و همکاران و ۲۳/۹۴ درصدی نسبت به مدل پیشنهادی درخشان و همکاران پیشی گرفته است.

جدول ۵: مقایسه معیار صحت مدل پیشنهادی با دو روش درخشان و همکاران

نام شرکت	CNN-LSTM روش پیشنهادی	LDA-POS	مدل زبانی روی LDA
AMZN	۸۱/۸۱	۵۷/۶۹	۳۸/۴۶
BA	۸۰	۶۱/۵۴	۵۵/۱۲
BAC	۷۱/۵۱	۵۸/۸۹۷	۶۱/۵۳
CSCO	۸۰/۶۲	۵۵/۱۳	۵۳/۸۴
EBAY	۸۰/۸۴	۵۱/۲۸	۵۳/۸۴
ETFC	۸۱/۵۱	۵۵/۱۳	۵۵/۱۲
GOOG	۸۰	۵۳/۸۵	۵۵/۱۲
IBM	۷۹/۱۱	۵۵/۱۳	۴۷/۴۳
INTC	۸۱/۸۴	۵۷/۶۹	۴۱/۰۲
MSFT	۸۳/۲۷	۵۳/۸۵	۴۷/۴۳
NVDA	۷۹/۸۱	۵۳/۸۵	۴۸/۷۱
ORCL	۸۰/۷۷	۵۱/۲۸	۵۰
T	۷۵/۷۲	۵۵/۱۳	۵۵/۱۲
XOM	۷۸/۸۱	۶۰/۲۶	۵۷/۶۹
YAHOO	۸۷/۱۰	۶۲/۸۲	۵۳/۸۴
میانگین	۸۰/۱۸۱۳	۵۶/۲۴	۵۱/۶۲

۶- نتیجه گیری

در این تحقیق با پیاده‌سازی مبتنی بر شبکه عصبی ژرف پیچشی و شبکه برگشتی حافظه کوتاه-مدت بلند به منظور تحلیل احساسات در بررسی سهام بورس ۱۸ شرکت ورودی از مجموعه داده پرداختیم. روش پیشنهادی، از یک مدل ۲۱ لایه‌ای تشکیل شده است که در ابتدا کلمات نوشته‌های کاربران در شبکه‌های اجتماعی به بردار تبدیل می‌شود و سپس با استفاده از یک روش تلفیقی از یادگیری

- [12] Yu, Y., Duan, W. and Cao, Q., 2013. The impact of social and conventional media on firm equity value: A sentiment analysis approach. *Decision support systems*, 55(4), pp.919-926.
- [13] Li, Q., Wang, T., Li, P., Liu, L., Gong, Q. and Chen, Y., 2014. The effect of news and public mood on stock movements. *Information Sciences*, 278, pp.826-840
- [14] Oh, C. & Sheng, O. (2011), Investigating Predictive Power of Stock Micro Blog Sentiment in Forecasting Future Stock Price Directional Movement., in Dennis F. Galletta & Ting-Peng Liang, ed., 'ICIS' , Association for Information Systems.
- [15] Ruan, Y., Durresi, A. and Alfantoukh, L., 2018. Using Twitter trust network for stock market analysis. *Knowledge-Based Systems*, 145, pp.207-218.
- [16] Nguyen, T. H., Shirai, K., & Velcin, J., 2015. Sentiment analysis on social media for stock movement prediction. *Expert Systems with Applications*, 42(24), 9603-9611.
- [17] Chong, E., Han, C. and Park, F.C., 2017. Deep learning networks for stock market analysis and prediction: Methodology, data representations, and case studies. *Expert Systems with Applications*, 83, pp.187-205.
- [18] Chen, W., Zhang, Y., Yeo, C.K., Lau, C.T. and Lee, B.S., *Stock market prediction using neural network through news on online social networks*. In 2017 international smart cities conference (ISC2) (pp. 1-6). IEEE, 2017, September.
- [19] Liu, Y., Qin, Z., Li, P. and Wan, T., *Stock volatility prediction using recurrent neural networks with sentiment analysis*. In International Conference on Industrial, Engineering and Other Applications of
- [3] Liu, B., 2020. Sentiment analysis: Mining opinions, sentiments, and emotions. Cambridge university press.
- [4] Rambocas, M. and Pacheco, B.G. 2018, "Online sentiment analysis in marketing research: a review", *Journal of Research in Interactive Marketing*, 12(2), pp 146–163.
- [5] Habimana, O., Li, Y., Li, R., Gu, X. and Yu, G., 2020. Sentiment analysis using deep learning approaches: an overview. *Science China Information Sciences*, 63(1), pp.1-36.
- [6] Zhang, L., Wang, S. and Liu, B., 2018. Deep learning for sentiment analysis: A survey. *Wiley Interdisciplinary Reviews: Data Mining and Knowledge Discovery*, 8(4), p.e1253
- [7] Prabha, M.I. and Srikanth, G.U., *Survey of sentiment analysis using deep learning techniques*. In 2019 1st International Conference on Innovations in Information and Communication Technology (ICIICT) (pp. 1-9). IEEE, 2019, April..
- [8] Yadav, A. and Vishwakarma, D.K., 2020. Sentiment analysis using deep learning architectures: a review. *Artificial Intelligence Review*, 53(6), pp.4335-4385.
- [9] Chan, W.S., 2003. Stock price reaction to news and no-news: drift and reversal after headlines. *Journal of Financial Economics*, 70(2):223–260.
- [10] Bollen, J., Mao, H. and Zeng, X., 2011. Twitter mood predicts the stock market. *Journal of computational science*, 2(1):1–8.
- [11] Luo, X., Zhang, J. and Duan, W., 2013. Social media and firm equity value. *Information Systems Research*, 24(1), pp.146-163

- Applied Intelligent Systems (pp. 192-201). Springer, Cham, 2017, June.
- [27] Chun, J., Ahn, J., Kim, Y. and Lee, S., 2020. Using Deep Learning to Develop a Stock Price Prediction Model Based on Individual Investor Emotions. *Journal of Behavioral Finance*, pp.1-10.
- [28] Li, Y. and Pan, Y., 2020. A novel ensemble deep learning model for stock prediction based on stock prices and news. *arXiv preprint arXiv: 2007.12620*.
- [29] Mohamed Ali, N., Abd El Hamid, M. M. and Youssif, A. 2019. Sentiment analysis for movies reviews dataset using deep learning modes, *International Journal of Data Mining & Knowledge Management Process (IJDMP)* Vol.9, No.2/3.
- [30] Ramadhani, A.M. and Goo, H.S. 2017. [IEEE 2017 7th International Annual Engineering Seminar (InAES) - Yogyakarta, Indonesia (2017.8.1-2017.8.2)] *2017 7th International Annual Engineering Seminar (InAES) - Twitter sentiment analysis using deep learning methods.* , (), 1-4.
- [31] Goularas, D. and Kamis, S., *Evaluation of deep learning techniques in sentiment analysis from Twitter data*. In 2019 International Conference on Deep Learning and Machine Learning in Emerging Applications (Deep-ML) (pp. 12-17). IEEE, 2019, August.
- [32] Jin, Z., Yang, Y., & Liu, Y. (2019). Stock closing price prediction based on sentiment analysis and LSTM. *Neural Computing and Applications*. doi:10.1007/s00521-019-04504-2
- [33] Akhtar, M.S., Kumar, A., Ekbal, A. and Bhattacharyya, P., *A hybrid deep learning architecture for sentiment analysis*. In Proceedings of COLING 2016, the 26th International Conference on Computational Linguistics: Technical Papers (pp. 482-493), 2016, December.
- [۲۰] نصرالله پور، ف.، بحرانی، م.، بیجن خان، م. (۱۳۹۸). استفاده از روش‌های یادگیری ماشین جهت پیش‌بینی نوسانات نرخ ارز در متون خبری اقتصادی فارسی. اولین همایش ملی هوش مصنوعی و محاسبات نرم در علوم انسانی، مقاله کامل چاپ شده،
- [21] Sadr, H., Pedram, M.M. and Teshnehlab, M., 2019. A robust sentiment analysis method based on sequential combination of convolutional and recursive neural networks. *Neural Processing Letters*, 50(3), pp.2745-2761
- [22] Sadr, H., Pedram, M.M. and Teshnehlab, M., 2020. Multi-View Deep Network: A Deep Model Based on Learning Features From Heterogeneous Neural Networks for Sentiment Analysis. *IEEE Access*, 8, pp.86984-86997.
- [23] Derakhshan, A. and Beigy, H. 2019. Sentiment analysis on stock social media for stock price movement prediction. *Engineering Applications of Artificial Intelligence* 85 (2019): 569-578
- [24] Xu, Y. and Keselj, V., *Stock Prediction using Deep Learning and Sentiment Analysis*. In 2019 IEEE International Conference on Big Data (Big Data) (pp. 5573-5580). IEEE, 2019, December
- [25] Mohan, S., Mullapudi, S., Sammeta, S., Vijayvergia, P. and Anastasiu, D.C., *Stock Price Prediction Using News Sentiment Analysis*. In 2019 IEEE Fifth International Conference on Big Data Computing Service and Applications (BigDataService) (pp. 205-208). IEEE, 2019, April..
- [26] Shi, Y., Zheng, Y., Guo, K. and Ren, X., 2020. Stock movement prediction with sentiment analysis based on deep learning networks. *Concurrency and Computation: Practice and Experience*, p.e6076.

- 53rd Annual Meeting of the Association for Computational Linguistics and the 7th International Joint Conference on Natural Language Processing (Volume 2: Short Papers) (pp. 352-357), 2015, July.
- [40] Zhang, Y., Roller, R. and Wallace, B. C., *Mgnc-cnn: A simple approach to exploiting multiple word embeddings for sentence classification*, Proceedings of the 2016 Conference of the North American Chapter of the Association for Computational Linguistics: Human Language Technologies, Association for Computational Linguistics, pp.1522-1527, 2016.
- [41] Samat, N.A., Salleh, M.N.M. and Ali, H., 2020, January. *The Comparison of Pooling Functions in Convolutional Neural Network for Sentiment Analysis Task*. In International Conference on Soft Computing and Data Mining (pp. 202-210). Springer, Cham
- [42] Hochreiter, S. and Schmidhuber, J., 1997. Long short-term memory. *Neural computation*, 9(8), pp.1735-1780.
- [43] Zhang, Ye, and Byron Wallace. "A sensitivity analysis of (and practitioners' guide to) convolutional neural networks for sentence classification." *arXiv preprint arXiv: 1510.03820* (2015).
- [44] Gers, F.A., Schmidhuber, J. and Cummins, F., 1999. Learning to forget: Continual prediction with LSTM.
- [34] Zhou Y., 2020. *A Review of Text Classification Based on Deep Learning*. In Proceedings of the 2020 3rd International Conference on Geoinformatics and Data Analysis (ICGDA 2020). Association for Computing Machinery, New York, NY, USA, 132–136. DOI:<https://doi.org/10.1145/3397056.3397082>
- [35] Zhou, C.; Sun, C.; Liu, Z. & Lau, F. C. M. (2015), 'A C-LSTM Neural Network for Text Classification.' CoRR abs/1511.08630
- [36] Sukheja, S., Chopra, S. and Vijayalakshmi, M., 2020, March. *Sentiment Analysis using Deep Learning—A survey*. In 2020 International Conference on Computer Science, Engineering and Applications (ICCSEA) (pp. 1-4). IEEE.
- [37] LeCun, Y., Bottou, L., Bengio, Y. and Haffner, P., 1998. Gradient-based learning applied to document recognition. *Proceedings of the IEEE*, 86(11), pp.2278-2324.
- [38] Kim, Y., *Convolutional neural networks for sentence classification*, In Proceedings of the 2014 Conference on Empirical Methods in Natural Language Processing (EMNLP). Doha, Qatar. Association for Computational Linguistics. PP: 1746-1751, 2014.
- [39] Wang, P., Xu, J., Xu, B., Liu, C., Zhang, H., Wang, F. and Hao, H. *Semantic clustering and convolutional neural network for short text categorization*. In Proceedings of the